

Tussen Scylla en Charybdis; de relatieve autonomie van methodologie

Adri Smaling*

In dit nummer wordt veel aandacht besteed aan de relatie tussen wetenschapsfilosofie en kwalitatief onderzoek. De hele rubriek 'Essay, debat en dialoog' wordt eraan besteed. Er wordt ook een recensie gewijd aan het boek *Wetenschapsfilosofie voor kwalitatief onderzoek* (2012) van Reinoud Bosch.

De meningen over het belang van wetenschapsfilosofie voor kwalitatief onderzoek lopen nogal uiteen. Deze variëren tussen twee polen. Ten eerste is er de mening dat de kwalitatieve onderzoeker en methodoloog er niets aan hebben. Die schieten er niets mee op. Dat er interne stromingen bestaan zoals empirische fenomenologie, gefundeerde-theoriebenadering, etnografie en narratief onderzoek is al mooi genoeg. Overigens maken Eric Jan van Rossum en Rebecca Hamer in dit nummer een onderscheid tussen fenomenografie en empirische fenomenologie. Ten tweede is er de mening dat wetenschapsfilosofische kennis onmisbaar is om methodologische keuzes te verantwoorden. Ja, wetenschapsfilosofie geeft zelfs richtlijnen voor kwaliteitsnormen, onderzoeksontwerpen en methoden. Deze moeten eigenlijk concretisering van wetenschapsfilosofische inzichten zijn. Wetenschapsfilosofie legt in deze opvatting ondubbelzinnig verborgen vooronderstellingen bloot. Deze vooronderstellingen (ook wel 'assumptions' genoemd) gaan over de vragen wat het bestaan van iets of iemand eigenlijk inhoudt en of we dat bestaan eigenlijk wel kunnen kennen.

Bosch beweegt zich in zijn boek en in dit nummer dicht tegen de tweede pool aan. Ik zelf sta meer in het midden. De polen zie ik als uitersten die slecht te verdedigen zijn. Ze vormen naar mijn mening Scylla en Charybdis. Ze moeten beide worden vermeden om recht te doen aan de methodologie van kwalitatief onderzoek. Het eerste extreme standpunt – filosofie is nergens voor nodig – is niet vol te houden. De vooronderstellingen van de empirische fenomenologie bijvoorbeeld zijn niet goed te begrijpen zonder enige kennis van de filosofische fenomenologie van Edmund Husserl, Maurice Merleau-Ponty en anderen. En de methodologie van de gefundeerde-theoriebenadering bijvoorbeeld kan beter worden begrepen tegen de achtergrond van de sociaalwetenschappelijke stroming van het symbolisch interactionisme. Terwijl inzicht in deze stroming weer wordt bevorderd door kennis van de invloed hierop van twee filosofische stromingen: de Europese hermeneutiek (vooral via Max Weber) en het Amerikaanse pragmatisme (met name van William James). In de bundel van Fijjge de Boer en Adri Smaling (2011) komt

* Prof. dr. Adri Smaling is gepensioneerd als hoogleraar methodeleer aan de Universiteit voor Humanistiek. E-mail: a.smaling@uvh.nl.

de gelaagdheid van benaderingen en stromingen expliciet aan de orde. Wetenschappelijke verantwoording houdt ook reflectie in over bronnen en vooronderstellingen. Simpel gezegd: het gaat niet alleen om *to know how*, maar ook om *to know why*. Bosch geeft in dit nummer nog andere argumenten voor het belang van wetenschapsfilosofie. Het tweede extreme standpunt – filosofie is eenduidige leidraad – is naar mijn mening al evenmin houdbaar. Een filosofisch inzicht, bijvoorbeeld van Merleau-Ponty, kan op diverse manieren worden geconcretiseerd. Welke concretisering je kiest, hangt immers ook van andere factoren af die in een bepaalde onderzoekssituatie spelen, waaronder de probleemstelling, de fysieke en sociale omstandigheden, de wensen en meningen van belanghebbenden, de kundigheid van onderzoekers en de maatschappelijke en praktische relevantie. Omgekeerd: een bepaalde methode, bijvoorbeeld het open, ongestructureerde interview, of een kwaliteitsnorm, bijvoorbeeld argumentatieve overtuigingskracht, verwijst nog niet ondubbelzinnig naar één bepaalde wetenschapstheoretische opvatting. Ze passen bij meerdere wetenschapsfilosofieën. Anders gezegd: het abstracte en het concrete zijn niet een-op-een met elkaar verbonden. Zoals theorie en data niet eenduidig met elkaar zijn verbonden, zo zijn ook wetenschapsfilosofie en methodologie niet eenduidig met elkaar verbonden. Methodologie bezit een relatieve onafhankelijkheid tegenover wetenschapsfilosofie (zie ook Smaling, 1994).

Ik hoop en verwacht dat de bijdragen in dit nummer de lezer prikkelen de eigen mening over de rol van wetenschapsfilosofie te herkennen, een plaats te geven, aan te scherpen of verder te ontwikkelen.

Behalve de bijdragen in dit nummer, het boek van Bosch (2012), de bundel van De Boer en Smaling (2011) en enkele andere boeken en artikelen, kan hier ook behulpzaam zijn de recent verschenen uitgebreide monografie van Kerry Howell (2013). Dit boek gaat over de filosofie van de sociaalwetenschappelijke methodologie in het algemeen. Maar de meeste ruimte wordt besteed aan filosofieën die relevant zijn voor diverse vormen van kwalitatief onderzoek. Een kleine waarschuwing: in haar recensie van het boek van Howell stelt Allyson Larkin (2013) Kerry voor als een *she*, maar zoals uit 'About the author' blijkt, is Kerry een *he*. Merkwaardig.

Literatuur

- Boer, F. de & Smaling, A. (red.) (2011). *Benaderingen in kwalitatief onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Bosch, R. (2012). *Wetenschapsfilosofie voor kwalitatief onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Howell, K.E. (2013). *An introduction to the philosophy of methodology*. Los Angeles: Sage.
- Larkin, A. (2013). To engage research critically: a review of Kerry Howell's *The philosophy of methodology*. *The Qualitative Report*, 18(14), 1-3.
- Smaling, A. (1994). The pragmatic dimension. Paradigmatic and pragmatic aspects of choosing a qualitative or quantitative method. *Quality & Quantity*, 28(3), 233-249.